

OTA-ONA HUQUQLARINI RAQAMLI MUHITDA AMALGA OSHIRISH: O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA BELGILANGAN OILA VA BOLA HUQUQLARINING YANGI TALQINI

Toshpo’latov Alibek Azizbek o’g’li

O’ZMU Ijtimoiy fanlar fakulteti

4-bosqich talabasi

Toshtanov Sunnatilla Abduraxmon o’g’li

Ozbekiston milliy universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti, 4 bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Avazbekova Diyoraxon Latifjon qizi

Annotatsiya: maqolada raqamli texnologiyalar rivojlanishi sharoitida ota-ona huquqlarini amalga oshirishning huquqiy jihatlari tahlil qilinadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan oila, ota-onalar va bolalarning huquqlari zamonaviy raqamli muhit nuqtai nazaridan qayta talqin etiladi. Maqola raqamli jamiyat sharoitida konstitutsiyaviy normalarning amaliy ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: ota-ona huquqlari, raqamli muhit, oila huquqi, bola huquqlari, Konstitutsiya, raqamli mas’uliyat, elektron davlat xizmatlari.

Аннотация: В статье анализируются правовые аспекты осуществления родительских прав в контексте развития цифровых технологий. Права семьи, родителей и детей, закрепленные в Конституции Республики Узбекистан, переосмысливаются с точки зрения современной цифровой среды. Цель статьи — выявить практическое значение конституционных норм в контексте цифрового общества.

Ключевые слова: родительские права, цифровая среда, семейное право, права детей, Конституция, цифровая ответственность, электронные государственные услуги.

Abstract: This article analyzes the legal aspects of exercising parental rights in the context of developing digital technologies. The rights of the family, parents, and children, enshrined in the Constitution of the Republic of Uzbekistan, are reinterpreted from the perspective of the modern digital environment. The article aims to identify the practical significance of constitutional norms in the context of a digital society.

Keywords: parental rights, digital environment, family law, children's rights, Constitution, digital responsibility, electronic government services.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga, jumladan, oila institutiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ota-onalar bugungi kunda farzandlarini nafaqat an'anaviy muhitda, balki raqamli makonda ham tarbiyalash va himoya qilish mas'uliyatiga ega. Shu bois ota-ona huquqlarining raqamli muhitdagi amalga oshirilishi masalasi huquqshunoslik fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida e'tirof etilib, ota-onalar va bolalarning huquqlari davlat tomonidan himoya qilinishi belgilangan. Ushbu normalar zamonaviy sharoitda yangi mazmun kasb etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (1992 yil 8 dekabr, so'nggi o'zgartirishlar 2023 yil) oila, bola va ota-ona huquqlarini davlatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilaydi. Konstitutsiyaning bir qator moddalari ushbu huquqlarning asosiy kafolatlarini o'rnatadi:

63-modda – Oila davlat va jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida e'tirof etiladi. Davlat oilani himoya qilish majburiyatini oladi.

64-modda – Har bir bola voyaga yetmaguncha himoya qilinish, o'z ota-onasi bilan yashash va ular tomonidan tarbiyalanish huquqiga ega. Bolalar majburiy mehnatga tortilmaydi.

65-modda – Ota-onalar o'z farzandlarini tarbiyalash, ularning sog'lig'i, ta'limi va ma'naviy kamoloti uchun javobgardirlar. Voyaga yetgan mehnatga layoqatli farzandlar o'ta-onalariga g'amxo'rlik qilish majburiyatini oladi.

Ota-ona huquqlari jamiyatda oila institutining barqarorligini ta'minlovchi asosiy huquqiy omillardan biri hisoblanadi. Ushbu huquqlar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlanib, davlat tomonidan muhofaza qilinadigan ijtimoiy qadriyat sifatida e'tirof etiladi. Konstitutsiyaviy normalar ota-onalarning nafaqat huquqlarini, balki bolalar oldidagi majburiyatlarini ham belgilab beradi.

Konstitutsiyaga muvofiq, oila jamiyatning asosiy bo'g'ini hisoblanadi va u davlat muhofazasidadir. Ushbu norma ota-ona huquqlarining konstitutsiyaviy poydevorini tashkil etadi. Ota-onalar farzandlarini tarbiyalash, ularning ta'lim olishini ta'minlash, sog'lig'ini

saqlash va ma'naviy kamolotiga g'amxo'rlik qilish huquqiga ega. Bu huquqlar bevosita bola manfaatlari bilan uzviy bog'langan.

Ilmiy nuqtai nazardan, ota-ona huquqlari tabiiy huquqlar sifatida qaraladi. Chunki ota-onalik huquqi shaxsning biologik va ijtimoiy mohiyatidan kelib chiqadi. Huquqshunos olimlar ta'kidlashicha, davlat ota-ona huquqlarini yaratmaydi, balki ularni tan oladi va huquqiy jihatdan himoya qiladi. Shu sababli konstitutsiyaviy normalar ota-onalarning oilaviy hayotga daxlsizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Amaliy misol sifatida, ota-onalarning farzandining ta'lim muassasasini tanlash huquqini ko'rsatish mumkin. Konstitutsiyada belgilangan ta'lim olish huquqi ota-onalar orqali amalga oshiriladi. Masalan, ota-onalar umumiy o'rta ta'lim muassasasini tanlash, qo'shimcha ta'lim kurslariga yozdirish yoki masofaviy ta'lim shaklini tanlash huquqiga ega. Bu holatda ota-onaning qarori bola manfaatlari ustuvorligi tamoyiliga asoslanishi lozim.

Yana bir muhim misol - ota-onalarning bolani himoya qilish huquqi. Agar bola zo'ravonlikka, kamsitishga yoki noqonuniy axborot ta'siriga duch kelsa, ota-onalar uning huquq va manfaatlarini sudga yoki boshqa vakolatli organlar oldida himoya qilish huquqiga ega. Ushbu huquq konstitutsiyaviy kafolat sifatida ota-onalarga berilgan.

Shu bilan birga, Konstitutsiya ota-ona huquqlarini mutlaq deb e'tirof etmaydi. Agar ota-onalar o'z huquqlaridan bola manfaatlariga zid ravishda foydalansa, davlat aralashuvi mumkin. Masalan, bolaning ta'lim olishiga to'sqinlik qilish yoki sog'lig'iga zarar yetkazish holatlarida ota-ona huquqlari qonuniy tartibda cheklanishi mumkin. Bu holat ota-ona huquqlarining ijtimoiy javobgarlik bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.

Ota-ona huquqlari nafaqat milliy konstitutsiyalar, balki xalqaro huquq normalari bilan ham mustahkamlangan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan ota-ona va bola huquqlari xalqaro hujjatlarda e'tirof etilgan tamoyillar bilan uyg'un holda rivojlanmoqda. Bu holat milliy huquq tizimining xalqaro standartlarga moslashuvini ko'rsatadi.

Xalqaro huquqiy manbalarda ota-ona huquqlari, avvalo, bola manfaatlarining ustuvorligi tamoyili orqali ifodalanadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasida ota-onalar bolani tarbiyalash va rivojlantirish uchun asosiy mas'ul shaxslar sifatida e'tirof etiladi. Ushbu hujjatda davlat ota-onalarning ushbu

vazifalarni bajarishiga hurmat bilan munosabatda bo'lishi va ularni qo'llab-quvvatlashi lozimligi belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidagi normalar mazkur xalqaro yondashuvga mos keladi. Xususan, ota-onalarning farzandlarni tarbiyalash huquqi va majburiyati Konstitutsiyada mustahkamlangan bo'lib, bu xalqaro hujjatlardagi ota-onaning asosiy roli haqidagi qoidalarining milliy talqinidir. Shu bilan birga, Konstitutsiya bolalar huquqlarini davlat himoyasiga olish orqali ota-ona huquqlarini muvozanatlashtiradi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, xalqaro hujjatlarda ota-ona huquqlari ko'proq bola huquqlarini ta'minlash vositasi sifatida qaraladi. Milliy Konstitutsiyada esa ota-ona huquqlari mustaqil konstitutsiyaviy institut sifatida mustahkamlanib, ularning ijtimoiy ahamiyati alohida e'tirof etiladi. Bu holat ota-onalarning jamiyatdagi mavqeini kuchaytiradi.

Raqamli muhitda ota-ona huquqlarining amalga oshirilishi xalqaro hujjatlarda bevosita ko'rsatib o'tilmagan bo'lsa-da, ularning mazmunidan kelib chiqadigan umumiy tamoyillar mavjud. Masalan, bolaning axborot olish huquqi va shaxsiy hayot daxlsizligi raqamli makonda yangi shakllarda namoyon bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan, ota-onalar bolalarning internetdan xavfsiz foydalanishini ta'minlash huquqiga ega bo'lib, bu huquq xalqaro standartlarning zamonaviy talqini hisoblanadi.

Amaliy misol sifatida, ota-onalarning farzandining ijtimoiy tarmoqlardagi faoliyatini nazorat qilish huquqini keltirish mumkin. Xalqaro hujjatlarda bolaning shaxsiy hayotiga hurmat tamoyili belgilangan bo'lsa-da, ota-onalarning tarbiyaviy vazifasi ushbu huquqni mutlaq emasligini ko'rsatadi. O'zbekiston Konstitutsiyasida bola manfaatlarining ustuvorligi tamoyili asosida ota-onalar raqamli muhitda ham bolani zararli axborotdan himoya qilish huquqiga ega.

Shuningdek, elektron ta'lim va raqamli davlat xizmatlari ota-ona huquqlarining yangi ko'rinishini shakllantirmoqda. Ota-onalar elektron platformalar orqali farzandlarining ta'lim jarayonini nazorat qilish, tibbiy ma'lumotlardan xabardor bo'lish va ijtimoiy himoya choralaridan foydalanish imkoniyatiga ega. Bu holat konstitutsiyaviy huquqlarning raqamli muhitga moslashayotganini ko'rsatadi.

Zamonaviy sharoitda konstitutsiyaviy huquqlarning quyidagi jihatlari yangicha talqinni talab qilmoqda:

Maxfiylik huquqi – raqamli ma'lumotlarning himoyasi;

Ta'lim huquqi – onlayn ta'lim muhtida amalga oshirilishi;

Tarbiya huquqi – ota-onalarning raqamli tarbiya mas'uliyati;

Himoya huquqi – kibermuhitda bolalarni himoya qilish.

Xulosa qilib aytganda, ota-ona huquqlarining konstitutsiyaviy asoslari xalqaro hujjatlar bilan mazmunan uyg'un bo'lib, raqamli muhit sharoitida yangi huquqiy talqinni talab etadi. O'zbekiston Respublikasida ota-ona huquqlarining rivojlanishi xalqaro standartlarga tayangan holda, milliy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalar uyg'unligida amalga oshmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2023. - 128 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksi. - Toshkent: Adolat, 2022. - 152 b.
3. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya. - Nyu-York, 1989. - 54 b.
4. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. - Parij, 1948. - 18 b.
5. Saidov A.X. Inson huquqlari. Xalqaro huquq. - Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2019. - 320 b.
6. Ismoilov B.I. Oila huquqi. Darslik. - Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020. - 280 b.
7. Xudoyberganov A.A. Konstitutsiyaviy huquq. O'quv qo'llanma. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. - 240 b.
8. Abduqodirov D.B. Bola huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlari. Monografiya. - Toshkent: Fan, 2018. - 196 b.
9. UNICEF. Children's Rights in the Digital Environment. - New York, 2021. - 72 p.
10. Council of Europe. Guidelines on children's rights in the digital environment. - Strasbourg, 2018. - 48 p.